

O teorijskom uopštavanju i primjeni iskustava iz narodnooslobodilačkog rata

Vremenska distanca od četrdeset godina od završetka oružanog dijela naše revolucije nimalo ne umanjuje značaj iskustava iz narodnooslobodilačkog rata. Mada su mnoga iskustva uopštena i ugrađena u naša savremena doktrinarna riješenja, sve više se ističe potreba njihovog svestranijeg istraživanja, analize i uopštavanja, jer ona imaju neprocjenjivu i trajnu vrijednost za dalju teorijsku i praktičnu razradu naše koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, a posebno naše savremene ratne vještine. Stoga, kazivanja neposrednih učesnika narodnooslobodilačkog rata, naročito onih koji su bitno uticali na karakter pojedinih događaja, njihove tokove i rezultate, na ovakvim i drugim skupovima, od posebnog su značaja za dalje istraživanje iskustava iz tog rata i za izgradnju njegove cjelovite teorije ratne vještine. Pored toga, kazivanjem i svjedočenjem, učesnici narodnooslobodilačkog rata prenose svoja bogata iskustva na mlađe generacije vojnih rukovodilaca koji treba ta iskustva dalje da izučavaju i stvaralački primjenjuju u teoriji i praksi naše savremene ratne vještine. Svakako da se pri daljem istraživanju iskustava mora polaziti od dvije bitne pretpostavke: prvo, da su ta naša iskustva trajne vrijednosti i drugo, da se pri uopštavanju tih iskustava moraju uočiti različitosti uslova u kojima je vođen narodnooslobodilački rat od onih u kojima bismo vodili opštenarodni odbrambeni rat. Naravno, pri svemu tome mora se imati na umu da su mnoga od tih naših iskustava potvrđena i u praksi drugih oslobodilačkih i revolucionarnih ratova, svakako ako su na stvaralački način primjenjena, prema konkretnim uslovima.

1. O nekim razlikama u uslovima vođenja narodnooslobodilačkog rata i opštenarodnog odbrambenog rata

Polazeći od interesa teme o kojoj se vodi rasprava na ovom skupu, naznačio bih samo neke razlike u uslovima u kojima smo vodili narodnooslobodilački rat i uslova u kojima bismo vodili opštenarodni odbrambeni rat, a koje moramo imati u vidu pri uopštavanju iskustava iz NOR-a koji smo vodili i završili pobjedonosno prije 40 godina. Te razlike se ogledaju, prije svega, u različitosti društveno-političkih i ekonomskih uslova otpočinjanja i vođenja rata u cjelini, u različitosti uticaja tehničko-tehnološkog faktora na borbena dejstva i vođenje oružane borbe u cjelini, u mogućnostima organizacije i pripremanja oružanih snaga, u uslovima za primjenu početnih oblika oružane borbe i njihovu transformaciju u toku ratnih dejstava, kao i u različitosti vođenja operacija. Za potpunije sagledavanje navedenih i drugih razlika u uslovima vođenja NOR-a i ONOR-a, kao i izvlačenja pouka iz prošlosti za savremenu ratnu vještinu i vojnu teoriju neophodna je šira eksplikacija, što ovom prilikom nije moguće. Stoga ću samo naznačiti različitosti nekih uslova i ukazati na moguće pouke.

Među najznačajnije promjene uslova za vođenje oružane borbe u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu u odnosu na narodnooslobodilački rat spadaju one koje su nastale pod uticajem snažnog tehničko-tehnološkog razvoja poslije drugog svjetskog rata.

Iskustva iz lokalnih ratova, vođenih poslije drugog svjetskog rata, ukazala su da savremena borbena sredstva mogu imati bitan uticaj na ostvarivanje iznenađenja, pa i strategijskog. Primjera postizanja iznenađenja ima više, a posebno su karakteristični primjeri iz trećeg i četvrtog arapsko-izraelskog rata kada su Egipat i Sirija (u trećem), odnosno Izrael (u četvrtom) doživjeli iznenađenje na sva tri nivoa — strategijskom, operativnom i taktičkom.

U našim razmatranjima treba poći od činjenice da armije potencijalnog agresora danas raspolažu najsavremenijim sredstvima za brzi manevar i prenošenje težišta sa jednog na drugi operativno-strategijski pravac, bilo vazдушnim putem (desanti) bilo vatrenim udarima raketnih sistema velikog dometa ili dejstvom avijacije sa vođenim raketama. Mogućnosti izviđanja i osmatranja vojišta iz vazdušnog prostora i kosmosa skoro da su neograničene. To nalaže potrebu da i naše oružane snage moraju pratiti razvoj takvih sistema kod potencijalnog agresora i razvijati vlastite borbene sisteme

sposobne da se suprotstave agresoru. Iskustva iz narodnooslobodilačkog rata i drugih oslobodilačkih i revolucionarnih ratova su pokazala da, iako materijalno-tehnički faktor može imati bitan uticaj na tok jedne operacije, pa i rata, ljudski činilac je imao i imaće odlučujući uticaj na konačni ishod rata. Naše dragocjeno iskustvo iz narodnooslobodilačkog rata za svakog komandanta ima trajnu vrijednost i mora biti utkana u sve procjene odnosa snaga na bojištu. Prema tome, čovjek sa svojim sposobnostima, opredjeljenošću i voljom da istraje u ratu i ubuduće ostaje glavni činilac rata i oružane borbe.

Za razliku od uslova koji su postojali u narodnooslobodilačkom ratu, pa i u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, mi ćemo, u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu, moći u znatno drugačijim i relativno povoljnijim okolnostima pripremati sve vrste operacija koje bi izvodile naše armije, odnosno odgovarajući sastavi naših oružanih snaga.

U završnom periodu narodnooslobodilačkog rata, prilikom formiranja armija kao strategijsko-operativnih sastava, mi smo ih istovremeno pripremali i za izvođenje operacija. Međutim, sada imamo mogućnosti da pravovremeno izučavamo bojište, cijenimo eventualnog agresora, njegovu doktrinu i mogućnosti, uređujemo zonu operacije, pripremamo potrebne materijalne rezerve, kao i materijalno i zdravstveno obezbjeđenje u cjelini, odnosno da preduzimamo sve druge radnje na planu priprema i jačanja borbene gotovosti radi izvođenja operacija. Na taj način operacije koje bismo vodili u početnom periodu opštenarodnog odbrambenog rata imale bi obilježje planski pripremljenih operacija. Međutim, istovremeno moramo predviđati da nam vojno-politička i vojnostrategijska situacija na ratištu može nametnuti potrebu transformacije oblika oružane borbe, a time i odgovarajuću transformaciju dijelova, odnosno jedinica oružanih snaga. Vrlo je važno uočiti da bi taj proces u odnosu na narodnooslobodilački rat imao obrnut smjer. Dok smo u narodnooslobodilačkom ratu iz partizanskih oblika oružane borbe razvijali kombinovani i frontalni, a analogno tome stvarali i odgovarajuće oružane snage, uključujući i armije, u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu, a naročito u agresiji sa radikalnim ciljem, vjerovatno bi na određenom prostoru transformaciju vršili od frontalnog u kombinovani, a u posebno složenim strategijskim uslovima i u partizanski oblik oružane borbe. Takav proces bi pratila i transformacija oružanih snaga, odnosno njihovih dijelova, a to znači, da bismo umjesto krupnih operativno-strategijskih grupacija tražili

rješenja u stvaranju više manjih sastava, da bismo se u nekom kasnijem periodu ponovo vraćali stvaranju jačih grupacija radi preuzimanja strategijske inicijative. Sve ovo ukazuje na potrebu elastičnosti sistema vojne organizacije koja omogućava prilagođavanje različitim situacijama.

Treba istaći i jednu bitnu razliku u načinu izvođenja operacija u NOR-u i ONOR-u, koja proističe iz različitih ciljeva u pojedinim periodima rata. Dok smo u završnom periodu NOR-a, 1945. godine, izvodili operacije u okviru strategijske ofanzive za konačno oslobođenje zemlje, u početnom periodu eventualnog opštenarodnog odbrambenog rata najvjerojatnije je da bi armije izvodile odbrambene operacije koje bi imale za cilj da: spriječe brze i duboke prodore agresorovih snaga; omoguće uspješno izvršenje mobilizacije cjelokupnih oružanih snaga i prelaz društva na ratno stanje; slamaју ofanzivnu moć agresora i postepeno stvaraju uslove za prelaz u ofanzivna dejstva širih razmjera na pojedinim vojištima kao i na ratištu u cjelini. Pri tom, treba imati u vidu i naglašenu ulogu Teritorijalne odbrane, koju planski pripremamo za izvođenje ofanzivnih dejstava na privremeno zaposjednutoj teritoriji još od same granice, na cijeloj dubini rasporeda snaga agresora, pa, eventualno, i na njegovoj teritoriji, ako to ciljevi i načini izvođenja naših operacija budu zahtijevali.

Proces podruštvljavanja opštenarodne odbrane i društvene samozastite znatno je povećao broj njihovih subjekata, a posebno subjekata rukovođenja. To znači da bi se u zonama izvođenja armijskih operacija izuzetno usložio problem koordinacije, saradnje i sadejstva između komandi, štabova i organa društveno-političkih zajednica, organa društveno-političkih organizacija i organa organizacija udruženog rada. Za štabove armija u završnoj etapi narodnooslobodilačkog rata ovaj problem nije bio tako izražen kao danas, jer je bilo manje subjekata koji su učestvovali u pripremanju i organizovanju borbenih dejstava. Ali, valja imati u vidu da iskustva iz tog perioda rata treba i dalje izučavati jer mogu biti poučna i korisna i za savremenu teoriju i praksu rukovođenja i komandovanja.

Imajući u vidu složenost komandovanja u zoni izvođenja operacija i rukovođenja raznovrsnim oblicima borbe i otpora, rješenje bi, možda, trebalo tražiti u relativno većoj samostalnosti komandi na određenim vojištima, pa i u zonama i na pravcima dejstava, koje bi objedinjavale i koordinirale napore svih subjekata koji, na odgovarajući način, učestvuju u oružanoj borbi.

2. Kratak osvrt na organizaciju komandovanja oružanim snagama u završnom periodu narodnooslobodilačkog rata

Za dalji razvoj naše savremene teorije rukovođenja i komandovanja, kao i za praktična rješenja daljeg usavršavanja sistema rukovođenja u opštenarodnoj odbrani i rukovođenja i komandovanja oružanim snagama iskustva iz narodnooslobodilačkog rata imaju izuzetan značaj. Zbog nemogućnosti njihove šire eksplikacije, ukratko ću izložiti opštu fizionomiju organizacije rukovođenja i komandovanja u završnom periodu narodnooslobodilačkog rata.

1) Svim oružanim snagama komandovao je Vrhovni komandant preko Generalštaba Jugoslovenske armije kao najvišeg štapskog i operativnog organa. U završnoj fazi rata postojale su operativne i teritorijalne komande na frontu, u neprijateljevoj pozadini i na oslobođenoj teritoriji.

Od neposredno potčinjenih strategijsko-operativnih i operativnih sastava na frontu su se nalazile: Prva, Druga, Treća i Četvrta armija, Operativna grupa korpusa (2, 3. i 5. korpus) koja je izvela sarajevsku operaciju, objedinjena pod komandom Drugog korpusa, i Štab Jugoslovenske mornarice, pa potom i Štab vazduhoplovstva Jugoslovenske armije.

U neprijateljevoj pozadini nalazili su se glavni štabovi Hrvatske i Slovenije, a pod njihovom komandom bilo je šest korpusa (4, 6, 7, 9, 10. i 11) i Štab Četvrte operativne zone za Štajersku i Korušku.

Na oslobođenim teritorijama imali smo: glavne štabove Srbije i Makedonije, Operativni štab za Kosovo i Metohiju i Korpus narodne odbrane Jugoslavije sa posebnom namjenom.

Tako je Vrhovni komandant imao ukupno 13 neposrednih veza komandovanja.

2) Štabovima armija, načelno su bile neposredno potčinjene divizije, a do druge polovine aprila 1945. godine i štabovi ovih korpusa, čije su divizije ušle u sastav armija. Štabovi tih korpusa u toku izvođenja operacija imali su, uglavnom, pozadinsku funkciju.

U završnoj ofanzivi Štabu Četvrte armije potčinjena je Pomorska komanda sjevernog Jadrana radi potreba za desantiranjem Devete divizije na istarski poluotok i izvođenje obuhvatnog manevra Četvrte armije, tamo gdje su Nijemci to najmanje očekivali.

Štab operativne grupe korpusa, poslije oslobođenja Sarajeva prestao je da postoji, a iz ovih korpusa divizije su ušle u sastav Druge i Četvrte armije ili su stavljene u strategijsku rezervu.

3) Na neoslobođenoj teritoriji glavni štabovi Hrvatske i Slovenije komandovali su korpusima sve do njihovog pretpotčinjavanja štabovima armija, zavisno od nastupanja armija u završnim operacijama za oslobođenje zemlje. Štabu Treće armije pretpotčinjeni su Šesti i Deseti korpus, a Štabu Četvrte armije najprije Jedanaesti korpus (do njegovog rasformiranja), a potom Četvrti korpus (u borbama oko Bihaća) i na kraju Sedmi i Deveti korpus. Štabovi tih korpusa su prestali da postoje poslije spajanja njihovih divizija sa snagama sa fronta pojedinih armija u čiji su sastav te divizije i ušle. Tako su glavni štabovi pred kraj rata praktično ostali bez korpusa i divizija kao operativnih snaga. Time su oni sve više poprimali ulogu teritorijalnog štaba.

Glavni štabovi Srbije i Makedonije na oslobođenoj teritoriji imali su isključivo ulogu teritorijalnih štabova.

Operativni štab za Kosovo i Metohiju, kome je potčinjena i Vojna uprava, pored teritorijalne funkcije imao je i operativne zadatke sve do razbijanja jake balističke grupacije na tom prostoru.

4) Posebno je potrebno istaći značaj operativnih sastava (korpusa) u pozadini neprijatelja (iza linije fronta) baš u završnim operacijama. Upravo su oni bili ta snaga koja je za račun armija sa fronta prva dosegla krajnje strategijske ciljeve, koje je odredio Vrhovni komandant. Tako je Deveti korpus sa svoje dvije divizije (30. i 31), prije divizija Četvrte armije, koje su nastupale sa fronta izbio na r. Soču i susreo se sa savezničkim trupama 80 km zapadno od Trsta u rejonu Tržiča, kao i zapadno od Gorice. Sličnu ulogu su ostvarile i jedinice Četvrte operativne zone koja je jedno vrijeme (u završnoj fazi) bila neposredno potčinjena Generalštabu Jugoslovenske armije, jer divizije Treće armije koje su nastupale sa fronta nisu mogle tako brzo stići na linije krajnjeg zadatka, što je u određenoj situaciji (spriječavanje izvlačenja okupatorskih i kvislinških snaga u Austriji) bilo izuzetno značajno ne samo iz vojnih već još više iz političkih razloga.

Svakako da je ovakva organizacija rukovođenja i komandovanja bila primjerena tadašnjim uslovima narodnooslobodilačkog rata i da se iskustva iz tog perioda ne mogu mehanički prenositi i nekritički primjenjivati u savremenim uslovima. Međutim, ta iskustva treba izučavati i izvlačiti odgovarajuće pouke.

Iako se radilo o vrlo složenim uslovima komandovanja operativnim i operativno-strategijskim sastavima, u narodnooslobodilačkom ratu je na originalan način istovremeno obezbjeđivano jedin-

stvo i elastičnost komandovanja i upotrebe oružanih snaga prema konkretnim uslovima i potrebama. U tom smislu treba posmatrati i ocjenjivati i različit sastav (organizaciju) korpusa i posebno armija (sastava od tri do jedanaest divizija), kao i angažovanje snaga i sredstava podrške. Sve te jedinice, a posebno armije, zavisno od mjesta i uloge u strategijskom rasporedu i od karakteristika zemljišta, po sastavu su skoro zakonito bile različite. U toku izvođenja operacija vršeno je pretpotčinjavanje divizija iz jedne u drugu armiju. Ta iskustva su veoma značajna, posebno za mlađe generacije komandnog i vojnonaučnog kadra koje treba da ih izučavaju i stvaralački primjenjuju u praksi. Ona treba da budu inspiracija za traženje optimalnih rješenja u daljoj razradi koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i na njoj zasnovane ratne vještine.

*

Ovdje su samo naznačeni i komparirani neki uslovi u kojima je vođen narodnooslobodilački rat i uslovi u kojima bi se vodio eventualni opštenarodni odbrambeni rat, pa i neka iskustva iz NOR-a, koja bi u daljoj raspravi i istraživanjima mogla da podstaknu i na potpunije izučavanje i elaboriranje.